

ELI F. HECKSCHER: Merkantilismen. Et led i den økonomiska politikens

historia. I—II. (P. A. Norstedt & söners förlag, Stockholm 1931).

Hans Jensen.

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/nto/nto_3rk-PDF/nto_3rk_0039_88586.pdf

pdf genereret den : 25-1-2006

ELI F. HECKSCHER: **Merkantilismen.** Et led i den økonomiska politikens historia. I—II. (P. A. Norstedt & söners förlag, Stockholm 1931).

Med dette Arbejde af den Videnskabsmand, der vel kan kaldes den førende indenfor økonomisk-historisk Forskning i Norden for Øjeblikket, er der skabt et værdifuldt Oversigtsværk, der med en Rigdom af Stof og Synspunkter belyser den før europæisk Samfundsudvikling saa yderst betydningsfulde og i Eftertidens Opfattelse saa omstridte merkantilistiske Politik.

Fremstillingen er bygget paa et overlegent Kendskab til den økonomisk-historiske Litteratur for alle Europas Hovedlande. Forfatteren refererer mangfoldige Detailler, hentet herfra, maaske undertiden for mange Detailler (Detaillen er jo ikke blot Historieskrivningens Sjæl, men bliver jævnlig ogsaa dens Svaghed). Men hans herskende Evne, at anlægge de frugtbare, inciterende og kritiske Synspunkter, fornægter sig ikke paa noget Omraade af det uhyre omfattende Emne, han her har taget op til en syntetisk Behandling.

Den merkantilistiske Politiks Historie vil jo praktisk talt sige det samme som Udviklingen af det europæiske Statsliv i social-økonomisk Henseende lige fra Slutningen af Middelalderen til Slutningen af det 18. Aarhundrede. Hos Prof. Heckscher faar vi det klare Indtryk af, hvorledes de merkantilistiske Bestræbelser netop i deres inderste Væsen gik ud paa en Konsolidering af det Statsliv, der har skabt de faste Rammer om de europæiske Nationers Liv i Nutiden. Det store Perspektiv, hvori vi ser den merkantilistiske Politik udfolde sig, er Fyrstemagtens og Statsmændenes utrættelige Kamp for at overvinde Middelalderens Feudalopløsning og gøre de Tendenser imod Orden og faste Regler indenfor Næringslivet, der allerede kendetegnede den middelalderlige Bystat, alment gældende for hele det Landomraade, som det blev den „moderne“ Stats Formaal i stadig stigende Grad effektivt at beherske. Merkantilismen var et Enhedssystem, der vilde bekæmpe og udrydde al Splittelse og alle Forskelligheder indenfor de til samme Stat hørende Lande med Hensyn til Toldvæsen, Mønt, Maal, Vægt, Næringslovgivning, kort sagt i alle Forhold, der greb ind i eller regulerede Undersaalternes økonomiske Virksomhed.

Merkantilismen bliver, ses det let, ud fra dette Synspunkt simpelthen at betragte som det økonomiske Indhold eller Udslag af den maalbevidste Samfundsopbygning paa Grundlag af ensartet Lov og Ret, som det i saa mange Lande blev den

ELI F. HECKSCHER: **Merkantilismen.** Et led i den økonomiska politikens historia. I—II. (P. A. Norstedt & söners förlag, Stockholm 1931).

Med dette Arbejde af den Videnskabsmand, der vel kan kaldes den førende indenfor økonomisk-historisk Forskning i Norden for Øjeblikket, er der skabt et værdifuldt Oversigtsværk, der med en Rigdom af Stof og Synspunkter belyser den før europæisk Samfundsudvikling saa yderst betydningsfulde og i Eftertidens Opfattelse saa omstridte merkantilistiske Politik.

Fremstillingen er bygget paa et overlegent Kendskab til den økonomisk-historiske Litteratur for alle Europas Hovedlande. Forfatteren refererer mangfoldige Detailler, hentet herfra, maaske undertiden for mange Detailler (Detaillen er jo ikke blot Historieskrivningens Sjæl, men bliver jævnlig ogsaa dens Svaghed). Men hans herskende Evne, at anlægge de frugtbare, inciterende og kritiske Synspunkter, fornægter sig ikke paa noget Omraade af det uhyre omfattende Emne, han her har taget op til en syntetisk Behandling.

Den merkantilistiske Politiks Historie vil jo praktisk talt sige det samme som Udviklingen af det europæiske Statsliv i social-økonomisk Henseende lige fra Slutningen af Middelalderen til Slutningen af det 18. Aarhundrede. Hos Prof. Heckscher faar vi det klare Indtryk af, hvorledes de merkantilistiske Bestræbelser netop i deres inderste Væsen gik ud paa en Konsolidering af det Statsliv, der har skabt de faste Rammer om de europæiske Nationers Liv i Nutiden. Det store Perspektiv, hvori vi ser den merkantilistiske Politik udfolde sig, er Fyrstemagtens og Statsmændenes utrættelige Kamp for at overvinde Middelalderens Feudalopløsning og gøre de Tendenser imod Orden og faste Regler indenfor Næringslivet, der allerede kendetegnede den middelalderlige Bystat, alment gældende for hele det Landomraade, som det blev den „moderne“ Stats Formaal i stadig stigende Grad effektivt at beherske. Merkantilismen var et Enhedssystem, der vilde bekæmpe og udrydde al Splittelse og alle Forskelligheder indenfor de til samme Stat hørende Lande med Hensyn til Toldvæsen, Mønt, Maal, Vægt, Næringslovgivning, kort sagt i alle Forhold, der greb ind i eller regulerede Undersaalternes økonomiske Virksomhed.

Merkantilismen bliver, ses det let, ud fra dette Synspunkt simpelthen at betragte som det økonomiske Indhold eller Udslag af den maalbevidste Samfundsopbygning paa Grundlag af ensartet Lov og Ret, som det i saa mange Lande blev den

fyrstelige Enevældes historiske Mission at bryde Bane for. Hvad der naaedes af virkelig Enhed, var indenfor Økonomien som for andre Omraader i Reglen meget ufuldkomment. Prof. Heckscher fremhæver „den enestaaende Bevægelsesfrihed“, som det lykkedes at skabe for den indre Handel i England; Sverige var et af de meget faa Lande, der havde en endnu stærkere Toldenhed at opvise. Selve Adam Smith har ydet Merkantilismens Resultat i denne Henseende størst mulig Anerkendelse. I de store Fastlandsstater, Frankrig og Tyskland, lykkedes det ikke paa lignende Maade at komme væk fra Toldsplitnelsen, men i det lange Løb skulde det vise sig, at det franske Monarki havde skabt bedre Betingelser derfor end det tyske Smaastatsvæsen.

Den Udvikling af Statsmagtens Myndighed i det økonomiske Liv, som er Merkantilismens egentlige Væsen, medførte som naturlig Konsekvens ogsaa Statens Indgriben i den Udenrigshandel, for hvilken de store Opdagelser havde aabnet de mægtige Muligheder. Det blev Frankrig, der — især under Colberts Ledelse — drev det videst med Hensyn til direkte statslig Foretagsomhed indenfor Udenrigshandel og Kolonisation. Initiativet til Dannelsen af de store franske Handelskompagnier udgik i Reglen fra Regeringen (d. v. s. paa Colberts Tid fra ham selv); Kapitalen var offentlige Midler. Modsat var de berømte nederlandske Kompagnier — med en udviklet og mærkelig Organisationsform — først og fremmest Udtryk for et privat Købmandsvælde, dog ikke i Modsætningsforhold til, men med Støtte fra de offentlige Myndigheder, der efterhaanden gennem Erhvervelse af Direktørposter sikrede sig en mere direkte Indflydelse. I England møder vi de Aktiekompagnier, hvori London-Købmænd var de egentlig drivende Kræfter, og som fra Statsmagtens Stilling udrustedes med en Magtstilling, hvis egentlige Svaghed bestod i, at den ogsaa var af politisk Art (Indiens Erobring for England blev jo derved fra først af et privat Foretagende). Liberalismens store Grundlægger kunde for Handelskompagniernes Vedkommende bebrejde Merkantilisterne, at de havde overladt for store Interesser til det private Initiativ!

Hvad de merkantilistiske Regeringer med deres gode Vilje kom til at udrette for privat Foretagsomhed, skete utvivlsomt altid under bevidst Hensyn til Statsinteresserne. I Statsmagten ligger baade Udgangspunktet og Maalet for merkantilistisk Politik. Idet Magten er som et Formaals i sig selv, maa, som det udvikles hos Prof. Heckscher, Merkantilismen ses som et

udpræget Magtsystem. Derigennem forstaar man meget, som er uforstaaeligt ud fra Tankegangen hos andre Retninger, f. Eks. at det tilsigtede Maal kunde naas lige saa godt eller bedre ved at svække andre Lande i økonomisk Henseende som ved at styrke ens eget Land. De merkantilistiske Bestræbelser knyttes bestandig nær sammen med militære og politiske Interesser.

Ud fra Magttanken forstaas ogsaa de i egentlig Forstand økonomiske Tendenser i den merkantilistiske Politik, Merkantilismen baade som Beskyttelsessystem og som Penge-system.

Det gjaldt for en Stat under dens Selvhævdelse overfor andre Stater at sikre sig saa mange materielle Goder og Fordele som muligt. Herved blev det et afgørende Motiv, at der efter Merkantilisternes Opfattelse kun fandtes en vis given Kvantitet økonomiske Ressourcer i Verden, saaledes at en Berigelse for det ene Land kun kunde ske paa Udlandets Bekostning.

Beskyttelsestold og Importregulering blev selvfølgelig Metoder for at ophjælpe det indenlandske Næringsliv; men med urgamle Rødder i middelalderlig Tradition opretholdtes og iværksattes tillige af Merkantilisterne en speciel „Forsørgelsespolitik“ med det Formaal at sikre den hjemlige Befolkning de nødvendige Varer og derfor med Eksportforbud som Middel. Først 1821 tilstodes i England en almindelig Frihed til at udføre Landets Produkter. I alt, hvad der ved Merkantilismen gennemførtes af socialpolitiske Foranstaltninger, ses meget tydeligt Staten selv, ikke Folket som den egentlige Genstand for Omsorgen og „Beskyttelsen“. Den Arbejdskraft, der var nødvendig for Landet, maatte ernæres, men helst saa nødtørftigt og billigt som muligt — af Hensyn til Konkurrencen med andre Lande. Prof. Heskcher kalder det [en grotesk Vrangforestilling, at Børnearbejde skulde være en Frugt af den industrielle Revolution. Det var netop en ægte merkantilistisk Tanke, at Børn i saa spæd Alder som muligt skulde udnyttes til Erhvervsarbejde. Colbert ønskede ogsaa paa denne Maade pædagogisk at modarbejde den Letsindighed, der knytter sig til Menneskets første Leveaar.

Mellem merkantilistisk Vare- og Pengepolitik var der en iøjnefaldende Sammenhæng. Bestræbelsen gik i begge Henseender ud paa at sikre Landet de flest mulige Værdier. Man har lige fra Adam Smiths Tid overdrevet den Betydning, Merkantilisterne tillagde Guld og Sølv, men sikkert er det, at „Pengene og de ædle Metaller befandt sig i Midtpunktet af

den merkantilistiske Idéverden og Politik“. Prof. Heckscher betænker sig ikke paa at kalde den merkantilistiske Forestilling om en forøget Pengemængdes stimulerende Indvirkning paa Næringslivet for „en eminent rigtig og vigtig lagttagelse“. Dens Svaghed var, at den ikke skelnede m. H. t. Betydning mellem Forøgelse og absolut Størrelse, paa længere Sigt tillige, at den ikke spurgte om det ønskelige eller holdbare i denne Stimulering af Næringslivet.

Efter indgaaende at have fulgt Merkantilismens Udvikling i dens forskellige Forgreninger og Udtryksformer indenfor Europas Hovedlande (men altsaa f. Eks. ikke i de skandinaviske Lande) samler Forfatteren i et højst interessant Slutningskapitel sine Synspunkter overfor Merkantilismen som Samfundsopfattelse. Han begynder med at fastslaa, at Merkantilismen og Liberalismen mødes i en ret ensartet Grundopfattelse af Mennesket som økonomisk Væsen og Led i det naturbestemte Samfundsliv. Modsætningen har særlig haft sin Grund i en vis Pessimisme paa den ene, en høj Grad af Optimisme paa den anden Side. Merkantilisterne troede paa den sociale Kausalitet, men ikke som Liberalisterne tillige, at alt vilde ordne sig til det bedste, naar det blot fik Lov til at ordne sig selv. „Handelen gaar visselig sine egne Veje“, siger en merkantilistisk Skribent, „men det kan blive til Nationens Undergang, hvis den ikke reguleres“. Liberalisterne skulde stille Krav om et bogstaveligt Fysio-kрати, et Naturkræfternes Herredømme indenfor Samfundet, medens Merkantilisterne samtidig med at hylde Naturretten ansaa det for nødvendigt, at lade Staten i vidt Omfang lægge Baand paa den sociale og menneskelige Natur.

Faktisk kom dog Merkantilismen til at forberede den Frihed, der blev Kendetegnet for Liberalismens Tidsalder. Dette fulgte alene af den merkantilistiske Politiks Karakter som et Enheds-system, der nødvendigvis maatte virke i Retning af større Frihed og Bevægelighed indenfor Næringslivet i det enkelte Land. At „Friheden er Handelens Sjæl“, er en Vending, der atter og atter kommer igen i Colberts mange efterladte Breve. Dybest set var dog Merkantilismen kendetegnet ved Mistillid til „Kræfternes frie Spil“.

Social Frihed var mindst af alt Merkantilismens Konsekvens. Statshensynet overvejede ganske det humane Hensyn. Rent etisk set betød Merkantilismen et Fald fra den middelalderlige og kristelige Samfundsopfattelse med dens Fremhævelse af det enkelte Menneskes Ret og Værdighed. Prof. Heckscher skildrer

Merkantilismen som „moraløs“ i Maal og Midler, i Sammenhæng hermed som præget af en indgroet Irreligiøsitet. De merkantilistiske Metoder ved Anvendelse af menneskelig Arbejdskraft har givet sig saadanne typiske Udslag som det amerikanske Neger-slaveri og det af Colbert med saa stor Nidkærlighed protegerede franske Galej-slaveri (Bondestandens forøgede Undertrykkelse i flere Lande, f. Eks. gennem Stavnsbaandet i Danmark, har jo ogsaa haft sin nære Forbindelse med merkantilistisk Tankegang). Paa den anden Side førte de merkantilistiske Statsmænds Ligegyldighed overfor kirkelige Hensyn til en meget nyttig og frugtbar Beskyttelse af dygtige næringsdrivende „Kættere“, som ellers vilde have været prisgivet Ortodoxiens Forfølgelse.

I nogle „Slutord“ kaster Forfatteren et Blik paa den Periode, der er forløbet efter Liberalismens Sejr over Merkantilismen. Det blev ikke Liberalismen, der alene kom til at præge Udviklingen, som Modstrøm kom til at gaa en „konservativ“ Bevægelse, der, skønt væsensforskellig fra den i sin Kærne „radikale“ Merkantilisme, kom til at fremdrage og forny visse af dennes Metoder. Prof. Heckscher fastslaar til allersidst, at Merkantilismen saa lidt som nogen anden historisk Foreteelse nogensinde kan komme helt og holdent tilbage, men at den dog som Grundlag og Parallel „kan bidrage til at fordybe vor Indsigt om Nutidens og Fremtidens Problemer indenfor økonomisk Politik“.

Det er givet, at paa tilsvarende Maade har alle betydningsfulde historiske Fænomener deres aktuelle Interesse. Hvad Merkantilismen angaar, ejer nu nordisk Litteratur i Heckschers Værk den Fremstilling, der for enhver interesseret kan tjene til fyldestgørende Indledning i alle afgørende Problemer.

Hans Jensen.

S. E. HARRIS: *The Assignats*. Harvard Economic Studies, vol. XXIII. Cambridge Mass. 1930. 293 S.

Assignaterne er et Kapitel i den økonomiske Historie, som i Tidens Løb har fristet mange Forfattere til Behandling. Som Begrundelse for sit fornyede Studium af dette Emne peger Forf. dels paa den Betydning, det kan have at se hin Tids Inflation paa Baggrund af den pengeteoretiske Indsigt og Erfaring, Verden har vundet siden 1914, dels paa den Omstændighed, at der i de sidste 15 Aar er fremdraget og offentliggjort hidtil ukendt Materiale hin Periode vedrørende i et fast